

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE „GEORGE BARIȚIU” CLUJ-NAPOCA

VIAȚA POLITICĂ A JUDEȚULUI ARAD
ÎNTRE 1919-1939

- Rezumat -

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:

C.S.I. DR. LUCIAN NASTASĂ-KOVÁCS

DOCTORAND:

IRINA-MARIA PETRAȘ

CLUJ-NAPOCA

2014

CUPRINS

INTRODUCERE

1. Organizarea și desfășurarea alegerilor parlamentare din județul Arad (1919-1939)
2. Deputații și senatorii arădeni în dezbaterile de idei ale Parlamentului de la București (1919-1939)
3. Prefectura Județului Arad sub auspiciile României Mari (1919-1939)
4. Consiliul Județean Arad în procesul de modernizare administrativă (1926-1938)

CONCLUZII

BIBLIOGRAFIE

Cuvinte cheie: Arad, alegeri parlamentare, partide politice, deputați, parlamentari arădeni, administrație locală, Prefectura, Consiliul Județean Arad, Ștefan Cicio-Pop, Iustin Marșieu, Ioan Suciuc, Vasile Goldiș, Irina-Maria Petraș

REZUMAT

Constituirea statului național unitar român a deschis calea unei noi ere pentru destinul națiunii. Factorii de decizie politică și-au asumat misiunea inițierii unor ample reforme economice, politice și sociale și a constituirii unui cadru legislativ adecvat noii configurații a edificiului politico-statal, astfel încât să se asigure premisele consolidării spirituale și culturale a societății românești. Arădenii, prin reprezentanții lor din guvern, parlament și instituțiile județene, au onorat prin muncă și dăruire funcțiile politice și administrative deținute, contribuind la marile progrese înregistrate de România în primele două decenii de după Unire. Prezenta lucrare furnizează informații de istorie locală și națională, prezintă evenimentele care au marcat evoluția politică regională, încearcă să reconstituie realitatea istorică interbelică din zona Aradului, surprinzând aspecte ale procesului de modernizare administrativă, rolul și locul pe care arădenii au ajuns să-l dețină pe scena politică a României întregite. Acest demers

istoriografic încearcă să redea, într-o manieră obiectivă, activitatea elitei conducătoare implicată în managerierea celor mai importante instituții publice județene. În același timp, dorește să creioneze profilul și faptele unor personalități care au activat în Arad sau au gravitat în jurul acestui centru politic și, nu în ultimul rând, să evidențieze acțiunile întreprinse de acești lideri în organismul legislativ de la București sau la nivel guvernamental.

Primele două capitole înfățișează prefacerile și evenimentele care au urmat desăvârșirii unității statului național unitar român, prezintă viața politică internă, descrie oameni, fapte și întâmplări din epoca Aradului interbelic. De asemenea, prezintă integrarea arădenilor în viața parlamentară a statului român prin participarea acestora la alegerile pentru Senat și Camera Deputaților din perioada 1919-1939, și realizează o introspecție asupra rezultatelor și condițiilor de desfășurare a campaniilor electorale parlamentare. Înregimentați în partidele politice ale vremii, reprezentarii Aradului s-au remarcat în disputa de idei purtată de la tribuna organismului legislativ al țării, au contribuit semnificativ prin amendamente și interpelări la adoptarea cadrului normativ al României Mari, precum și la susținerea politicii guvernamentale implementate de executiv. Capitolele trei și patru surprind momentele circumscrise acțiunii de preluare a administrației în teritoriul locuit de arădeni de către autoritățile românești, precum și măsurile ce au vizat eficientizarea și modernizarea instituțională locală, procese în cadrul cărora Prefectura și Consiliul Județean Arad au avut un rol major. Au fost evidențiate demersurile inițiate de prefect și de consilierii județeni în direcția îmbunătățirii stării generale a populației județului Arad, precum și realizările înregistrate de administrația locală în intervalul cronologic 1919-1939.

Implementarea sufragiului universal, începând cu alegerile generale din noiembrie 1919, a creat oportunitatea creșterii substanțiale a electoratului, exprimarea prin vot a opțiunilor politice nefiind condiționată de situația materială, de poziția socială sau profesională. În județul Arad, alegerile parlamentare din anul 1919, au fost dominate de candidații Partidului Național Român. Această formațiune politică s-a situat până la acel moment în avangarda luptei de emancipare națională, liderii ei fiind principalii artizani ai organizării Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia. Exponent al intereselor intelectualității, al micii burghezii de la orașe și al țăranimii transilvănene, P.N.R. s-a bucurat în anul 1919 de o largă susținere socială. Cea mai mare parte a țăranimii arădene a fost receptivă la perspectiva alegerii primului parlament al României unite. Aderarea ei la programul și susținerea candidaților P.N.R. a constituit un lucru natural la alegerile din noiembrie 1919, întrucât partidul național era perceput ca împuternicitul românilor transilvăneni în noul edificiu politico-statal. Solidaritatea țăranimii cu candidații partidului național a fost una evidentă în condițiile entuziasmului creat de actul de la 1 decembrie 1918 și de perspectivele implementării reformei agrare în Transilvania. Campania electorală s-a desfășurat fără tulburări generate de agitatori, decurgând într-un climat de ordine, entuziasm și efervescentă națională.

Alegerile din 1919 au consemnat victoria Partidul Național Român în județul Arad, rezultate la care a contribuit și pasivismul asumat de către maghiari. Participarea lor la alegerile generale ale României ar fi însemnat recunoașterea indirectă a actului unirii, într-un moment în care tratatele de pace cu Austria și Ungaria nu au fost semnate în cadrul Conferinței păcii de la Paris, astfel că receptivitatea maghiarilor față de politica internă a statului român era foarte redusă.

Privind retrospectiv asupra rezultatelor alegerilor din anii 1920-1933, am remarcat diferențierea opțiunilor politice ale cetățenilor, dar și instabilitatea preferințelor de vot ale alegătorilor de la un scrutin la altul. Statistica scorurilor electorale înregistrate în județul Arad din anii 1920, 1922, 1926, 1927, 1928, 1931, 1932 și 1933 a consemnat adjudecarea victoriei de către partidul aflat la conducerea guvernului. Gruparea politică desemnată de suveran să formeze guvernul, a exploatat de fiecare dată avantajul organizării alegerilor, reușind să-și constituie o confortabilă majoritate în parlament. Deși în democrațiile cu tradiție, guvernul era emanația parlamentului, fiind constituit în urma unui vot de încredere dat de o majoritate de legislativă, în statul român interbelic organismul legiuitor a fost creația executivului, deoarece se forma în urma persuasiunilor electorale exercitate de partidul de guvernământ. Alegerile generale din 20 decembrie 1937, inițiate de guvernul liberal condus de Gherorghe Tătărescu, au fost ultimele din perioada interbelică organizate într-un cadru democratic, fiind expresia unei puternice confruntări între adepții parlamentarismului și cei ai autoritarismului. Ele s-au desfășurat într-o atmosferă de confuzie și de neîncredere în capacitatea partidelor politice de a conduce țara¹. În județul Arad, mișcarea legionară și-a făcut simțită prezența cu o listă de candidați pe care a figurat tatăl „căpitanului”, Ion Zelea Codreanu, Ion Moța și Vasile Noveanu etc. În mesajul către electorat, reprezentanții Partidului Totul pentru Țară au elogiat Italia și Germania, apreciind că democrațiile lumii vor deceda, urmând ca pe cadavrul lor să fie clădit un nou sistem politic după model fascist și nazist. Situația internă a României a fost abordată prin prisma problemelor de ordin economico-financiar cu care se confrunta populația, iar responsabilitatea pentru această stare a fost pusă pe seama evreilor. Mișcarea legionară a fost înfățișată ca o organizație ce promova interesele naționale, cu un profund caracter religios creștin ce stătea la baza doctrinei și activității sale². În județul Arad, candidații grupării legionare au obținut peste 30 % de procente, locul următoare revenind Partidului Național Liberal. La nivel întregii țări, niciun partid nu a obținut necesarul de 40% din voturi pentru a putea beneficia de avantajele conferite de prima electorală – P.N.L. 35,92 %, P.N.Ț. 20,40 %, Partidul Totul pentru Țară 15,58 %. Pentru prima dată un guvern a pierdut alegerile, cu toate că scrutinul a fost organizat și controlat de propriul aparat administrativ. Opțiunea electoratului, de rău augur pentru destinul parlamentarismului, a arătat puternica orientare a preferințelor politice către extrema dreaptă. Se întrezărea deja un viitor sumbru pentru sistemul politic din România, deschizându-se perspectiva renunțării la democrație în favoarea unui regim dictatorial.

¹ „Granița”, nr. 32 din 16 decembrie 1937, p. 3.

² „Frontul de Vest”, nr. 12 din 1 decembrie 1937, p.3.

În cursul anului 1938 regele Carol al II-lea a acționat eficient în direcția consolidării puterii personale, impunnd un cadru legislativ și măsuri menite să conducă la înlăturarea sistemului democratic și la instaurarea regimului de autoritate monarhică. Noua constituție, decizia dizolvării partidelor politice, crearea Frontului Renașterii Naționale, precum și legea electorală din 9 mai 1939, au fost urmate de organizarea alegerilor parlamentare din 2 iunie 1939³. Alegerile au avut un caracter formal, fiind în totalitate controlate de către autorități. Menirea lor a fost doar de a legitima regimul de autoritate monarhică instituit de suveran. În primul deceniu de democrație parlamentară al României Mari activitatea organismului legislativ a fost expresia tendințelor de regenerare și de reșezare a vieții politice din România pe coordonatele impuse de noul cadru de dezvoltare al statului național unitar român, de necesitatea unor reforme economice, politice și sociale, menite să asigure progresul general de dezvoltare a țării. S-a acționat în direcția desăvârșirii procesului de unificare națională prin realizarea deplinei integrări a provinciilor alipite în anul 1918 și a fost adoptat cadrul normativ necesar organizării unitare a activităților din domeniile economic, fiscal, social și politic de pe întreg cuprinsul țării. Reprezentanții județului Arad au contribuit semnificativ la formarea noului edificiu legislativ, la sprijinirea actelor de guvernare inițiate de partidele poziționate vremelnic la conducerea executivului. Arădeni precum Ștefan Cicio-Pop, Vasile Goldiș, Ioan Suci, Iustin Marșieu, Dimitrie Crișan și Iuliu Groșoreanu s-au implicat activ, prin intervenții, discursuri și expuneri de motive în validarea legilor prin care Parlamentul ratifica unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu România, au dezbătut problematica refugiaților proveniți din Odessa, au discutat aspectele privitoare la legislația legată de conservarea și naționalizarea întreprinderilor care au aparținut supușilor statelor cu care România s-a aflat în război etc.

De la tribuna Senatului, țărănistul Gheorghe Dumitrescu-Bumbești a exprimat considerații cu privire la înființarea societății anonime „Reconstrucția”, a adus amendamente la legea încurajării construcțiilor etc. Colegul său de partid, Dimitrie Crișan, și-a arătat interesul față de remedierea disfuncționalităților înregistrate în comerțul cu cereale și în aplicarea reformei agrare în județele Teleorman și Arad. Senatorul Partidului Național, Iuliu Groșoreanu, a propus mai multe amendamente la legea pentru reforma agrară, legea învățământului și legea fiscală. Iuliu Moldovan a luat parte la dezbaterile proiectului legii fundamentale, la discuțiile privitoare la învățământul primar și la corpul profesional silvic, la legea pentru organizarea și exploatarea căilor ferate și la cea de unificare a administrației. Vasile Goldiș a criticat constructiv prevederile normativului învățământului primar și a dezavuat implicarea factorului politic în alegerea membrilor Sinodului eparhial orthodox din Arad. Demascarea și condamnarea abuzurilor săvârșite de liberali în perimetrul județului Arad a fost o temă abordată cu predilecție de reprezentanții partidului național. Iustin Marșieu a luat atitudine față de abuzul de putere și faptele de corupție săvârșite de reprezentanții administrației locale arădene. Dând

³ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX (1918-1948)*, Ed. Paideia, București, 1999, p. 353.

curs solicitării venite din partea Ministerului Justiției, senatorii au votat pentru ridicarea imunității parlamentare a lui Barabas Bella, învinuit de manifestări iredentiste și atitudini injurioase la adresa statului român. Ministrul cultelor Vasile Goldiș a răspuns interpelărilor venite pe marginea aplicării Statutului Bisericii Ortodoxe Române, în legătură cu dinamica înființării și subvenționării parohiilor ortodoxe. Apreciind că înalta calificare și profesionalismul trebuie să definească meseria de avocat, Ioan Suciuc a criticat conținutul proiectului legii de organizare a corpului de avocați, pe care-l percepea necorespunzător și un regres față de legislația anterioară. Reprezentantul minorității germane Hans Beller a pledat în favoarea unei conduite fiscale mai permissive din partea preceptorilor arădeni, în timp ce Bella Parecz s-a pronunțat pentru îmbunătățirea actului de justiție prin remedierea deficitului de magistrați și asigurarea inamovibilității acestora. Făcând abstracție de prevederile constituționale privitoare la libertatea de conștiință, episcopul Aradului Grigore Comșa s-a exprimat împotriva prozelitismului religios promovat de neoproteștanți, atrăgând atenția autorităților centrale asupra pericolului reprezentat de cultul baptist. El a condamnat manifestările nepatriotoce ale membrilor comunității baptiste din județul Arad și a perceput funcționarea acestei confesiuni religioase drept un pericol pentru existența și hegemonia bisericii ortodoxe. O serie de probleme de interes pentru locuitorii județului Arad au ocupat agenda ședințelor celor două camere ale Parlamentului. Hans Beller a pledat în favoarea autorizării asociațiilor de pompieri voluntari din comunele germane ale Banatului și ale județului Arad în scopul asigurării protecției vieții și avutului cetățenilor. A venit în sprijinul comercianților de etnie germană din cartierul Aradul Nou, ale căror posibilități de mișcare erau îngreunate de politica fiscală locală⁴, solicitând anularea taxelor percepute pentru trecerea podurilor „Traian” și „Decebal”.

Senatorii și deputații arădeni, liberali, averescani, national-țărăniști sau aparținând minorităților naționale, poziționați succesiv la putere sau în opoziție, au fost părtași și martori la progresele înregistrate de România, la consolidarea democrației, implementarea unei legislații moderne, la avântul înregistrat de economie, învățământ, știință și cultură.

Traseul politic la statului român în al doilea deceniu interbelic a fost în mare parte unul democratic, cu toate că forțele extremiste de dreapta și de stânga au dobândit o anumită aderență în rândul opiniei publice, fără însă ca acestea să reușească acapararea și controlul asupra pârgurilor decizionale ale statului. Activitatea parlamentului în intervalul cronologic circumscris anilor 1929-1939 a vizat adoptarea unor proiecte legislative menite să asigure reorganizarea administrativă, stabilizarea și relansarea economică etc. Criza economică mondială s-a repercutat asupra situației generale a României, context în care, în plan parlamentar au fost întreprinse demersuri pentru diminuarea efectelor economice negative ale acesteia. În același timp au fost create instrumente legislative menite să asigure autorităților controlul situației din țară, dar și să obstrucționeze adversarii politici. Introducerea stării de

⁴ *Ibidem.*

asediu și cenzura presei au fost decizii care se îndepărtau de la cadrul democratic și care împiedicau libera exprimare și manifestare a forțelor de opoziție.

Până la mijlocul anilor 30 arădenii au fost reprezentați cu prestanță și profesionalism de generația care a contribuit hotărâtor la actul unirii Transilvaniei. Din rândurile acestora, figura cea mai valoroasă a fost Ștefan Cicio-Pop. Spre finalul carierei sale politice a ocupat în două legislaturi (1928-1931; 1932-1933) funcția de președinte a Adunării Deputaților. Din aceeași postură a coordonat procesul de inițiere, dezbatere și adoptare a tuturor legilor și a reprezentat cu cinste această cameră a Parlamentului. În calitatea sa de președinte al copurilor legiuitoare reunite a fost cel care cu prilejul restaurației a adresat regelui Carol al II-lea mesajul de credință și devotament față de tron. A arătat o preocupare constantă față de arădeni, fiind cel care a susținut adoptarea de măsuri pentru repararea daunelor provocate la Arad de revărsarea Mureșului în anul 1932.

Ales pe lista deputaților de Arad în anul 1929, social-democratul Alexandru Lucian s-a remarcat cu numeroase intervenții în plen pe chestiuni legate de îmbunătățirea proiectului legii administrației locale, legii minelor, legii organizării și administrării pe baze comerciale a întreprinderilor și avuțiilor publice, s-a pronunțat împotriva măsurilor represive ale autorităților îndreptate împotriva unor publicații și ziariști ce aparțineau curentului politic de stânga. O activitate prolifică a avut și Constantin Xeni, deputat de Arad în perioada 1931-1932, devenit în anul 1934, sub guvernul Gheorghe Tătărescu, ministru de stat. Din calitatea de deputat a pledat pentru respectarea procedurilor legale necesare adoptării legii pentru asanarea datoriilor agricole, pentru măsuri de reglementare a dreptului de petiționare la nivelul instituțiilor administrației publice și a condamnat cenzura presei și interdicțiile instituite de guvern asupra unor publicații aparținând național-țărăniștilor. Pe fondul accentuării manifestărilor iredentiste, deputatul Gheorghe Hențiu a sesizat tendința de intensificare a revizionismului orchestrat în Transilvania de către statul maghiar, motiv pentru care a solicitat autorităților luarea de măsuri pentru apărarea frontierei vestice a țării.

Parlamentul a rămas până la alegerile din anul 1937, o instituție prestigioasă și fundamentală a regimului burghezo-democratic. A elaborat legi esențiale pentru dezvoltarea și evoluția ascendentă a statului român, fiind perceput ca un valoros for de dezbateri politice la care au luat parte personalități ilustre. Permanentă dispută dintre partidele politice a contribuit la discreditarea acestora, a derutat populația și a zdruncinat credința acesteia în valorile sistemului constituțional inaugurat în anul 1923. S-a deschis treptat calea către instaurarea regimului de autoritate monarhică a lui Carol al II-le în cadrul căruia a fost anulat plurpartidismul, libertățile și manifestările democratice.

Intrarea de facto a teritoriului locuit de arădeni sub controlul statului național unitar român s-a produs la câteva luni după Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Instalarea la 17 mai 1919 în fruntea orașului și a județului Arad a prefectului desemnat de Consiliul Dirigent al Transilvaniei, a adus pentru această zonă geografică progrese și prefaceri semnificative în plan politic, administrativ, juridic, economic și cultural-educativ. Proveniți din rândul avocaților formați în universitățile de prestigiu ale

fostului imperiu austro-ungar, a ofițerilor superiori trecuți prin teatrele de operațiuni ale primului război mondial sau a medicilor, prefecții și subprefecții județului Arad și-au îndeplinit îndatoririle statutare de serviciu cu conștiinciozitate, sârguință și scrupulozitate, valorificându-și cunoștințele și experiența câștigate în decursul timpului în folosul binelui obștesc. Majoritatea lor – Iustin Marșieu, Ioan Georgescu, col. Nicolae Măicănescu, Ioan Groza, Eugen Beleş, Lazăr Augustin, Romul Bejan etc- s-au bucurat de o bună reputație în viața publică, fiind personalități care au contribuit esențial la ridicarea prestigiului instituției pe care au condus-o. Acești reprezentanți ai guvenului în teritoriu și-au adus în perioada interbelică aportul la: preluarea administrației județului de către autoritățile românești și asigurarea continuității ordinii de drept; sprijinirea procesului de unificare administrativă și legislativă inițiat de autoritățile centrale; crearea unui corp de funcționari calificați prin înființarea școlii de notari de la Arad; informarea instituțiilor și a opiniei publice asupra măsurilor cu caracter administrativ prin editarea Buletinului Oficial și înființarea Imprimeriei județului Arad etc.

Continuând activitatea comisiilor administrative, instituite de prefectură după preluarea responsabilităților asupra meleagurilor arădene de către regatul român, Consiliul Județean Arad a avut un rol major în progresele înregistrate de comunitatea locală între anii 1926-1938 în domeniul administrativ, economic, financiar, public-edilitar, școlar, sanitar și al asistenței sociale. Președinții biroului consiliului județean, Vasile Goldiș (1926-1927), Ioan Ursu (1928), Ștefan Cicio-Pop (1929, 1930, 1931, 1932-1933), Ioan Suciu (1934) și Mihai Mărcuș (1935, 1936, 1937), au contribuit la buna funcționare a acestui organism deliberativ. Cu prilejul desfășurării ședințelor ordinare sau extraordinare, aceștia, alături de ceilalți consilieri județeni, au abordat o paletă largă de chestiuni referitoare la: alegerea structurilor de conducere ale consiliului județean; stabilirea diurnelor aferente participării consilierilor la ședințe; aprobarea sau rectificarea bugetului județean; cumpărarea de imobile destinate școlilor și dispensarelor; refacerea drumurilor, construirea de poduri, școli, cămine culturale, biserici, băi populare, cabinete medicale sau repararea acestor edificii; acordarea de subvenții destinate celor defavorizați, sprijinirii culturii și educației; adoptarea de regulamente privitoare la organizarea serviciilor consiliului județean, a serviciului de hornărit, a poliției rurale; administrarea averii fundației „Arădan Șofron”; taxele încasate de notarii comunali pentru lucrării particulare; interpelări ale consilierilor județeni pe teme de interes public etc.

În îndeplinirea îndatoririlor publice, cele două instituții au beneficiat de un aparat administrativ compus din funcționari calificați și competenți. Munca asiduă depusă și corectitudinea manifestate de aceștia în exercitarea atribuțiilor de serviciu au făcut posibilă aplicarea cu eficiență a programelor și politicilor guvernamentale, ce au dinamizat dezvoltarea generală a județului Arad. O atenție constantă s-a acordat sănătății publice, fapt reflectat de ridicarea gradului de profesionalism și de diversificarea categoriilor de personal implicate în acordarea serviciilor de specialitate: medici de circumscripție, medici comunali, agenți sanitari, surori de ocrotire, moașe comunale, etc. Pornindu-se de la o bază materială precară, aproape inexistentă înainte de 1919 pentru locuitorii din mediul rural, după 20 de ani

de administrație românească s-a ajuns la construirea unei infrastructuri considerabile, constând în dispensare de circumscripție, dispensare de puericultură, camere de consultații comunale, locuințe pentru medici, băi publice, farmacii, etc. Aceste realizări, împreună cu acțiunile de vaccinare și măsurile de combatere a epidemiilor și bolilor sociale au creat premise pentru îmbunătățirea radicală a asistenței medicale, mărirea duratei medii de viață, creșterea natalității și reducerea semnificativă a mortalității infantile. Factorii de decizie politică au conștientizat importanța educației școlare, a culturii și religiei în dezvoltarea de ansamblu a societății. Din acest considerent, conducătorii județului au implementat și monitorizat o amplă acțiune edilitară ce a vizat construirea de școli destinate învățământului primar, case de cultură și biserici, paralel cu măsurile destinate sporirii personalului didactic implicat în procesul instructiv-educativ. Deși statul austro-ungar nu a fost interesat să dezvolte învățământul în comunitățile cu populație majoritar românească, autoritățile românești au reușit în primele două decenii după unire să creeze condiții pentru reducerea substanțială a analfabetismului și formarea unei generații cu un nivel de educație adecvat cerințelor societății interbelice.

Viața politică a județului Arad, din perioada anilor 1919-1939, a fost influențată de personalități cu experiență în plan politic și profesional, care s-au afirmat inițial în cadrul constituțional conferit de statul austro-ungar. Ei au fost secondați de o generație de lideri integrați după Unire pe scena politică națională. Acești oameni politici s-au angajat în opera de reconstrucție și reformare a României, promovând interesele electoratului arădean și ale națiunii din pozițiile pe care le-au ocupat în organismul executiv, în Parlament, în fruntea prefecturii ori a consiliului județean.